

Боро МОКРОВ

МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И АСНОМ НИЗ ПЕЧАТОТ ОД НОВ

Во условите на окупацијата, македонското прашање добива поттик во неговото конкретно решавање, па според тоа и нови елементи и пошироки димензии.

Основата за негово поставање во овие нови услови ја дава КПЈ, која го постави сосема на линија на дотогашните мошне јасни ставови. Всушност, македонското прашање е дел од националното прашање на народите на Југославија и, тоа ќе се решава во контекстот на новите услови на окупацијата, т.е. во борбата против окупаторот и неговите домашни сојузници. Конкретизирано на Македонија, тоа значеше борба против сите окупатори и нивните слуги и поврзување на оваа борба со онаа на југословенските народи како и со сите слични движења на балканските народи и воопшто, народите во светот а пред сè со борбата на Советскиот Сојуз.

Треба во почетокот да се нагласи дека уште во првата воена година, раководството на БРК (к) се обиде да даде свое сопствено „решение“ на македонското прашање кое одеше на линија на признавање поделбата на Југославија што ја направил хитлерова Германија. БРП (к) сакаше да ја припои партијата во Македонија со што и помагаше на бугарската фашистичка и окупаторска власт во настојувањата да создаде „Голема Бугарија од Охрид до Црно Море“.

Без оглед на овие претензии, други да го решаваат прашањето за иднината на Македонија, македонскиот народ на 11 Октомври 1941 г. објави дека својата судбина ја зема во свои раце и дека нема да дозволи други да го решаваат прашањето за неговата слобода и самостојност. Оваа негова одлука беше остварувана во текот на целата НОВ за на крајот, на 2 август 1944 г. беше крунисана со прогласувањето и на македонската државност.

Во текот на целата НОВ, македонскиот народ, би рекле, на еден нов начин — како тоа условите го налагаа — ја решаваше својата судбина. Кои биле идејните основи за ваквото

решавање, кои биле паролите што се однесувале на неговото ослободување и начинот како тоа да се изврши, како тој себе-си се третираше, како ја поврзувал својата, со борбата на југословенските и другите слободољубиви народи и други прашања сврзано со оваа борба, содржани се во различни материјали од овој период. Еден од нив е печатот што излегува скоро во сите поголеми градови во текот на НОВ, кој останува верен хроничар не само на настаните туку и на сите идејни и политички текови.

Со оглед дека весникот „Дедо Иван“, органот на кумановската партиска организација е прв од овој период, да видиме како го постави ова прашање уште во првите месеци по окупацијата.

Во својот трет број од септември 1941 г., овој весник донесува една начелна статија за да им објасни на читателите зошто се бори македонскиот народ против окупаторот. Насловот на оваа статија е: „За што са се бориле Македонци и за што се с'га борив“, во која мошне јасно ги изнесува ставовите и начинот на кој се постави македонското прашање во овој миг. Од кога се дава краток историјат за борбата на македонскиот народ уште од порано, во статијата се заклучува: „Македонски народ ќе биде слободен ако у своју земљу сам биде господар на своју судбину ако биде господар на своју работу. Наши праведни тражења, нашу свету борбу познавав гу свите и свите ќе гу помогне! Најдобри савезници у туј борбу са наши браќа Бугари, Срби, Хрвати, Словенци, Босанци и Црногорци, јер и њија ги мучив исте мукe и они са изгубиле своју националну слободу... Ќе створимо слободну Македонију у заједницу сас свите јужнославјански народи, куде ќе бидне слобода леп и мир за Македонци, Бугари, Срби, Хрвати, Словенци, Босанци и Црногорци за свакога работнога човека! Не омраза и служба на интереси на империјалисти и чорбације, тики слобода на сопствен народ и слободу на братски славјански народи у целу Европу и цело човечество!

Ете за тој се бори македонски народ и за тој и ќе се бори!

Да живи слободна Македонија у јужнословенску заједницу на народи!“

Речиси на секој весник од овој период основната тема околу која се ткајат сите написи е слободна Македонија, како недалечна визија, но и тесно со оваа тема, поврзан проблемот за начинот како тоа да се оствари. Така во „Билтенот“ на ПК КПЈ за Македонија во двобројот 1—2 од 1942 г., во статијата „Фашистите готват нова јамка за македонскиот народ“, од кога се дава пресек на политичката положба на Македонија и обидите на окупаторот, преку колачот Ванчо Михајлов да се лансира паролата „Автономна Македонија“, се коментира: „На-

ишо пат е борба против фашизмот и во лицето на Бориза и во лицето на Ванча. Борба против секој нивни опит да го разбијат антифашистичкиот фронт на Македонија, борба против нивните агенти во редовите на македонскиот народ. Паролата за „Автономна Македонија“ е подло смислена лага... До слобода ќе дојдеме само со единствена борба на целиот македонски народ во Македонија против фашизмот, во сојуз со братските народи од Југославија и Бугарија, со балканските народи и со народите од сите окупираните земји и на чело со слободољубивио, храбрио и големио советски народ“.

Една година по окупацијата, со истата идејна сила и чистотата на своите ставови, ПК КПЈ за Македонија по повод 1 Мај му упатува проглас на македонскиот народ: „Македонци, се велат во Прогласот, борете се за самоопределување, слобода демократија и рамноправие на македонскиот народ“;

Не дигајте рака против руските браќа кои се борат за својата слобода и независност и за слободата и независноста на сите мали народи;

Не дигајте рака против српските, хрватските, црногорските и грчките браќа кои водат борба против германските и италијанските грабители во сите земји;

Свртите го оружјето во вашите раце против германските разбојнички банди и нифните слуги — подли бугарски фашисти;

Да живее борбата на Македонскиот народ и братските славјански народи!“

Во Македонија во овој период не доваѓа во прашање некое колебање во исправноста на линијата за решавање на своето сопствено прашање. Збор станува само со какви се нови елементи ќе биде обогатена таа борба за тоа прашање да стане и факт. Во оваа смисла, речиси сите тогашни весници се сложени и се обидуваат да ги внесат овие елементи. И прилепскиот „Народен глас“ и тетовскиот „Неделен весник“, „Братство“ и „Востаник“ и скопскиот „Весник“ и битолскиот „Билтен“ и сите останати весници кои излегуваа во Македонија во тој период.

Ова обогатување со нови елементи, проширувањето на аспектите на македонското прашање соодветно на новите услови на борбата, најдобро го изразува прилепскиот „Народен глас“. Тој во својот број од 6 до 12 мај 1942 г., во статијата што го носи насловот „Това што му се спремаше зад грбот на македонскиот народ, денеска се појави пред очите и лицето негово“, есенцијално ги постави следните задачи: „Да земиме активно учество во партизанската борба и на место армија на цар Борис да створиме народна армија со поставена задача да го конечно ослободи македонскиот народ од надворешните окупатори и натрешните предатели“ и, понатаму „Да во таја борба собере-

ме се што е чесно и поштено гладно и незадоволно. Турци, Арнаути, Власи и Грци, селани и граѓани, работници и интелигенција треба да се сложат во еден чврст сојуз во борбата против општиот враг.“ А тетовскиот „Неделен весник“ по повод празникот Илинден во статијата под наслов „Илинденска недела“, повикува: „Нека оваа недела се запрат сите омрази меѓу македонците, арнаутите и турците како би се исполниле захтевите на Илинденските борци за единство и братство — разбирање на сите народности во Македонија.

Да живеј Илинденската недела!

Да собереме што појке помош за народно-ослободителните македонски партизани!

Да живеј братството и борбеното единство на сите поробени народи во Македонија!

Да живеј новио и последнио Илинден!

Да живеј слободна Македонија во слободен Балкан“!

Синтеза на идејниот и политички пресек од едногодишната борба на македонскиот народ и за неговите идни задачи во областа на националното обединување прави „Билтенот“ на ПК КПЈ за Македонија во специјалната статија издадена по повод Илинден од август 1942 г. Од кога дава едногодишна анализа на борбата на сите народи против Хитлер, како и успехите на македонските партизани, во неа се поставуваат следните задачи: „Основната задача на денешната борба је да ги прибере во едно цело сите недоволни елементи, без разлика на народност, вера, политичко уредување и други разлики. Сите чесни македонци на македонската ослободителна борба треба да се сплотат во едно и во славната борба да ги исполнат своите идеали. Требе да создавајат Народни комитети составени од најчесни и највидни свет за да ја организирајат и водат народната борба.

Еднаквото тешко положение на сите народности во сите три дела на Македонија им дава можност да ги сплотат сите свој сили во еден антифашистички фронт. Развивање на борбата на тој фронт против окупаторите ќе го исполни делот кој му се паѓа на македонскиот народ за победата над фашизмот и тој ќе може после рамноправно со другите народи да си ја уредуе својата судбина“.

Доколку внимателно се проследи поставањето на македонското прашање во, до сега, цитираните весници, ќе се дојде до заклучок дека тоа постепено расте, се збогатува со нови елементи. Од една поставка изречена преку општа борба на македонскиот народ со југословенските и другите народи во светот, се оди кон едно стратешко дополнување и конкретизирање преку собирање на сите народни сили во единствен народно-ослободителен фронт, сите народности што живеат во Македонија

т.е. во сите три дела на Македонија, преку создавање на народни комитети т.е. народно-ослободителни одбори како нови органи на власт, создавање на македонска војска и т.н.

Веќе во оваа — 1942 г. на лице беа сите услови да се размислува и за други подробности кои борбата и вековните streмежи на македонскиот народ би ја довеле до крај т.е. до оној степен и зга оваа борба од прашање треба да стане историски факт, т.е. би се прогласила и сувереноста на македонскиот народ. Всушност ова е направено кон крајот на 1942 г. кога во Бихаќ се состана Првото Заседание на АВНОЈ. Иако на ова заседание не присуствуваше делегација од Македонија, поради тешкотиите таа да дојде во Бихаќ, тоа ни од далеку не го намалува значењето за признавањето на македонскиот народ во еден прв, званичен договор на југословенските народи. 29 ноември 1943 г. пак, значеше само уште еден чекор напред кон дефинитивното решавање на националното прашање на Југославија, вклучувајќи го и македонското прашање. Во понатамошниот период требаше само ова да се санкционира и со сопствената согласност насекој од овие народи. Тоа беше направено на националните собранија на секој од овие народи што се одржаа постапно кон крајот на 1943 и во 1944 г.

Да спомнеме дека и заседанието на АВНОЈ во Бихаќ, наиде на одглас во печатот на Македонија од овој период. Весникот „Востаник“, орган на Окружниот комитет за Западна Македонија, коментирајќи го овој настан, во статијата под наслов „Значењето на собранието во Бихаќ“, заклучува: „Состанувањето на ова собрание е прва етапа, првата заземена позиција, првата гаранција за успехо на народите во слободна Југославија, во тоа число и на македонскиот народ“.

Понатамошниот развој на настаните во врска со решавањето на националното прашање во Југославија, вклучувајќи ја и Македонија, е тесно поврзан со датата 29 ноември 1943 г. Јајце значеше конкретен договор за создавање братска заедница на југословенските народи. Македонскиот печат од овој период содржи огромна документација за овој договор, како се конкретизира во Македонија. Пред сè тој ги сумира резултатите на ова поле за подоцна од анализата за положбата на ова прашање, логички да се дојде до потребата од такви мерки што ќе значат и званично прокламирање на слободата и сувереноста на македонскиот народ и сврзување, на неговата судбина со судбината на другите југословенски народи. Со други зборови, уште во овој период се назираше Илинден 1944 и АСНОМ како завршен чин во решавањето на македонското прашање.

Весниците кои излегуваат пред 1944 г. ја одразуваа проблематиката сврзана тесно со воените услови во Македонија, та во нив доминираат прашања од воено-политичката положба на Македонија иако одвреме навреме беа третирали и некои по-

општи општествени прашања, особено стопански и од областа на идното уредување на Југославија и Македонија. Овие имаа за цел преку своите написи да мобилизираат, да создаваат борбена расположба кај населението и борбите против окупаторот и неговите слуги, додека печатот од 1944 г. е свртен главно кон проблемите што ја очекуваа една земја која четири години беше палена, рушена, ограбувана, со еден збор — општошена. Пред новата држава се отвори широк фронт за работа врз обнова на целата земја поради што и печатот од овој период е свртен главно кон овие проблеми. Меѓутоа, ако се сака да се укаже на централниот проблем во овој период, во кој веќе се насираше слободата на земјата, тоа беше секако политичкото и државно уредување а АСНОМ посебно, како настан кој ги ангажираше не само борбените сили на Македонија, туку и оние кои беа во заднината и тоа на еден мошне широк фронт каков што беше изградбата на една нова држава со ново општествено уредување.

Веднаш да напоменеме дека доколку требаше да се пишува за АСНОМ и за сите негови аспекти, не можеше а да не се објасни АВНОЈ а посебно решенијата од неговото Второ заседание одржано во Јајце. Поради тоа и првиот број на првото теоретско списание во НОВ на Македонија — „Илинденски пат“ што почна да излегува во јануари 1944 г., донесува уводник под наслов „Историските решенија на II-та Скупштина на Антифашистичкото Веќе на народното ослободување на Југославија“. Овој број ја содржи и статијата под наслов „Значењето на Манифестот и некој приговори на него“. Овие две статии се тесно поврзани меѓу себе зашто втората статија произлегува од првата та во неа се насира и АСНОМ.

Веќе во вториот број од „Илинденски пат“, е печатена статија под наслов „Пред свикнувањето на НАРОДНОТО СОБРАНИЕ“, во која се дава историски преглед на борбата на македонскиот народ и предусловите што доведоа до свикнување на Првото заседание на АСНОМ.

Бројот на „Илинденски пат“ за август 1944 г. е посветен непосредно или посредно целиот на овој историски настан. Во него се печатени следните статии: „Историски одлуки на I-то заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија“, потоа статијата „За народно-ослободителниот фронт“; „За соединувањето на македонскиот народ“ и др. Иако различни по насловите тие сочинуваат една целина зашто секоја од наведените статии го изнесува проблемот за кој говори, во светлината на АСНОМ.

Како е одразен овој настан во „Илинденски пат“?

Кога првата статија се почнува од значењето на одлуките што беа донесени на I-то заседание на АСНОМ. Во неа се вели: „Во наши раци стојат одлуки од епохално значење за ма-

кедонскиот народ. Тоа се одлуки за создавање на суверената македонска федерална држава во демократска и федеративна Југославија. Тоа се одлуки со кои се остварени озаконени вековните стремежи и идеали на еден вековно поробен и обесправен народ. Тоа се одлуки што сведочат за исполнените идеали на македонските револуционери, борци за народна слобода.

Да, во наши раци са одлуки од I-то заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија — АСНОМ — одржано во историческиот манастир Св. Прохор Пчински, на историческиот ден Илинден 1944 година. Тоа се одлуки донесени од 122 полноправни народни претставители, одбрани од народно-ослободителните одбори и единиците на Народно-ослободителната војска на Македонија...

Пред нас се најдуват одлуки донесени од ова полноправно и суверено Народно собрание, со кои се прогласува Македонија за федерална држава во демократска федеративна Југославија а самото собрание се конституира во врховно законодателно и исполнително претставителство на македонската федерална држава. Тоа се одлуки за формирање Президиум на АСНОМ со функции на привремена народна влада на македонската федерална држава, за прогласување на македонскиот народен јазик за службен јазик. Во наши раци стојат декларации во полна смисла демократски, што гарантувајат слобода и равноправност на секој граѓанин и граѓанка во Македонија, без разлика на вера, народност и политичка припадност; право на секој граѓанин и граѓанка над 18-годишна возраст е да одбира и да биде одбран; слобода на вероисповеданието, совеста, право на бесплатна просвета и така натака.

Вистина, пред нас се одлуки што имат темелно значење за нашата нова држава. Секој еден документ заслужува да му се посвети одделен чланак, за да се објасни неговото значење и важност за нашиот народ, за нашата држава. Но ние немаме ниет на ова место да се впуштаме во такви широки расправи. Ние имаме овде ниет да се задржиме само на еден проблем а имено това е, кој се тије причини што баш во овие дни стори-ле возмошнос да се дојди до овој резултат, за кој нашиот народ тежел со стотини и стотини години...“.

Потоа, во статијата се изнесуваат предусловите што довеле до свикување на АСНОМ, меѓу кои, авторот ги наведува: тригодишната борба против окупаторот и неговите слуги и успехите што ги постигнале македонските партизани во таа борба, заедно со генерациите од минатото; второ, заедничката борба на сите југословенски народи, во која македонскиот народ со своето учество израсна во рамноправен член на веќе оформената, на II-то заседание на АВНОЈ, југословенска федерација и

трето, меѓународната воена и политичка положба т.е. активната борба на другите народи во светот, во која главен збор имаше Советскиот Сојуз.

Во втората статија авторот прави паралела меѓу двата Илиндена, т.е. оној од 1903 и оној од 1944, за на крајот да се заклучи: „Додека 1903 г. македонскиот народ се наоѓаше во политички плен на неговите најопасни врагови од Софија, денеска македонскиот народ, потресен од золумите на бугаро-фашистичките окупатори, целиот е настрхнат против ниф. Нашиот народ совсем и за секога се отресувал од злостегното влијание на врховизмот. Но тоа не значи оти тој е останал без хемони. Тој веќе си има свој природен и прав предводител во лицето на новата општествена сила која се создаде во последните неколку десетилетија кај нас, а имено, работничката класа со нејзиниот организиран воен штаб Комунистичката Партија на Македонија. Таја наша партија, спроведувајќи ја боевата линија укажана од другарот Тито за ослободување и равноправие на народите од Југославија, прва се фрла во огинот на борбата и со беспримерен героизам и самоотрицание на нејзините кадрови е заплати крвта и даде надеж и го повлече во борбата целиот народ.

Така дојде до новиот славен Илинден. Со таква авангарда каква е Комунистичката Партија во Македонија и на цела Југославија, со нејзиниот револуционерен опит и далековидност, со организаторскиот талент, со героизмот и издржливоста на нејзините кадрови македонскиот народ смело и тврдо оди напред кон полната слобода“.

Статијата „За народно-ослободителниот фронт во Македонија“ е посветена на онаа политичка сила што во текот на трите години го мобилизираше целиот народ и сите материјални средства за сенародна борба. Меѓутоа, оваа политичка сила во условите на образувањето на АСНОМ, добива нова улога и место. Тоа е всушност основната нишка на статијата. Во врска со ова во неа се вели: „Народно-ослободителниот фронт ќе даде широка основа на народната власт на АСНОМ и Президиумот. Но истовремено, народот ќе може да врши преко народно-ослободителниот фронт широк и ефикасна контролна власт преку него ќе сака исполнението на принципите на народно-ослободителната борба.

Народно-ослободителниот фронт треба да ги воспитава политички масите и да ги држи будни. Тој треба да го научи народот да ја засака новата држава, да ја чува од сите непријатели, да ја осеќа како свое крвно дело, што таја вистински е. Народно-ослободителниот фронт треба чувството да го посади во широките народни маси, дека македонската држава е нивна сопствена држава, изградена од крвта на најдобрите народни

синови. Това чувство треба да разрасне и да се развие во љубов кон нова Југославија, бидејќи нема македонска федерална држава без слободни југословенски народи во слободна и демократска Југославија...“.

И статијата „За соединувањето на македонскиот народ“ го разгледува овој проблем од аспектот на I-то заседание на АСНОМ. Еве како тоа се прави во неа: „Македонскиот народ се навоѓа во највисоката точка на својот национален возход — изграднување на македонска национална држава. Како резултат на тригодишната крвава и жестока борба со итали-германо-бугарските окупатори и со братска поткрепа на српскиот и другите народи на Југославија, нашиот народ од југословенскиот дел на Македонија, ја извојува слободата. Во тој дел се јавува како прв на цела Македонија, борбата започна најрано и се разви во широки размери и доведе до свikuвањето на Првото Антифашистичко собрание на народното ослободување на Македонија... Се постигнува и во крв и пот се створува вековниот идеал на нашиот народ за слобода.

Но македонскиот народ не е целио тој, што се радује на извојуваната слобода во југословенска Македонија. И Македонија не е само таја која влезе како равноправна, федерална единица во нова федеративна и демократска Југославија — таја е најважниот, ведуштиот дел на цела Македонија, ама не е цела Македонија. Македонскиот народ и земјата на која живее претставуваат едно закр’глено географско и етничко цело. Во естествените граници од долното течение на Места преку Деве-Баир, Скопска Црна Гора, Шар, Мокра, р. Бистрица и Егејско море. Ете таја е Македонија која исторически се сложи во една нација со свои општи интереси и идеали. Нејзиниот народ не може да се дели. Македонија не може за напред да остане распарчана. Нужно е обединуенето на целиот македонски народ во една Македонска национална држава.

Тој исторически стремеж на македонскиот народ за обединување во една општа македонска држава се манифестира симболично со испраќањето на депутати на АСНОМ не само од нејниот пијемонт, ами и од другите два дела на Македонија. Грчка Македонија беше претставена од стариот ветеран на македонската слобода — другарот на Гоце Делчев — Димитар Влахов и од други активни борци во денешната борба за ослободуенето на нашиот народ, Бугарска Македонија беше исто така претставена од неколку души. Со това АСНОМ ја остави вратата отворена на новата македонска држава за другите два дела на Македонија за да се присоединат и тие кон ослободената татковина, тогај кога това ќе посакат и им позволат тамошните внатрешни и меѓународни условија...“.

Изнесувајќи го историски ставот на сите бугарски буржоаски влади по македонското прашање, што го сметале како дел од бугарското прашање, во статијата „Надворешната политика на Бугарија“, ова прашање се разгледува и поврзува со АСНОМ. „Денеска, кога македонскиот народ си створи своја федерална држава во демократска и федеративна Југославија, се вели во оваа статија, кога тој јасно и недвосмислено покажа оти неговата судбина е сврзана со таја на југословенските народи и тоа преку своето ауторитативно суверено АСНОМ, денеска, кога за тие одлуки стои и цела Југославија, и сојузничките народи, такви планови на софиските освајачи се однапред осудени на пропаст. Не можеш да се мисли оти и тие сами не го сознат мошне јасно овој факт да во никој случај Македонија не можеш да остане во границите на Бугарија...“. Во продолжението од статијата се изразува надеж дека со доаѓањето на нова отеченофронтоовска влада во Бугарија, ќе биде решено и македонското прашање. Еве како се замислува овој процес: „Од редовите на Отечествониот фронт на Бугарија, можеш да излезеш вистинска народна влада, што вистински и на дело ќе ги реши надворешните и внатрешните проблеми за спас на Бугарија од катастрофата. Таја ќе биде способна да ги предаде на суд сите одговорни досегашни управници за нивните злочини. Само од тие редови можеш да излезеш влада способна да се откажи од завојувачките планови према Македонија и да успостави братски односи со соседните народи...“.

Ете, главно на тој начин е одразен овој историски настан во првото македонско теоретско списание од 1944 г. — „Илинденски пат“.

Меѓутоа, свикувањето на АСНОМ и донесените решенија беа одразени и во другите весници што излегуваа во тој период. Така весникот „Млад борец“, органот на антифашистичката младина на Македонија, во својот бр. 2—3 од м. август 1944 г., ја донесува статијата „Илинден 1944 г. и неговото значење за младината“. Откако во неа се дава историски осврт врз појавата и развојот на младинското движење, а особено врз улогата на младината во Народно-ослободителната војна во изминатите три и пол години и нејзиното организирање во Народно-ослободителен младински сојуз (НОМСМ) на I-от конгрес што се одржа во Фуштани на 22 декември 1943 г., во статијата понатаму се коментира и Илинден 1944 г. како и проблемите на младината во светлината на овој настан. Во врска со ова во статијата се вели: „На 2 Август — Илинден 1944 год. со основањето на АСНОМ, почнува нова ера во историјата на нашиот народ и нашата младина. Првото заседание на АСНОМ со својата историска декларација ги гарантира на младината во слободна Македонија во демократска федеративна Југославија следните права: 1) полна граѓанска рамноправност, 2) Право да од

18 години нагоре избира и да биде избрана, 3) Право на бесплатна просвета. Зад АСНОМ стои македонскиот народ, кој масовно се организира во одборите на својот народно-ослободителен фронт; зад АСНОМ стои НОВ на Македонија, стојат АВНОЈ, народите на Југославија и НОВ на Југославија, стои челичната воља на генијалниот Тито; Зад АСНОМ стојат решенијата на Советскиот Сојуз, Англија и Америка донесени во Москва и Техеран за право на поробените народи на национално самоопределување и самостално уредување на државниот живот.

Сите тие заедно со АСНОМ нас ни гарантираат даденото. Младинските права дадени на младината на 2 август — Илинден 1944 година, споменатите гаранции за нивната валидност и трајност му го дава специјалното историско значење на 2 август 1944 година за нас младината, за сите млади поколенија во Македонија. По това свое значење за нас тој датум стои зад сите други во денешното наше постоење.

Осим това, од тој ден нашата младина од останалата Македонија под бугарско и грчко, ќе може покрај на нашиот борбен пример, да се угледа и на здобиените ни права во слободна Македонија во демократска федеративна Југославија и да ја засили својата борба против окупаторското ропство за национални и младински права зашто само со борба може да ги добие истите. Това го прави значењето на 2-VIII- единствено за сето младо поколение на нашата потисната досега и разделена татковина, това е допринос за скорото ослободување и соединување на сета Македонија...“.

Иако списанието „Македонка“ — органот на Антифашистичкиот фронт на жените — почна да излегува подоцна (во ноември 1944 г.), не можеше да мине преку овој настан. Во уводникот што го носи насловот „Да го зајакнине Антифашистичкиот фронт на жените во Македонија“, при набројување на задачите за идната работа на оваа организација, помеѓу другите стојат: „... трето, да се активизира и целиот народ во изградувањето на македонската федерална држава во демократска федеративна Југославија — на која што се удрија темелите на I-то заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија на Илинден 2 август 1944 година“.

На крајот да го спомнеме уште весникот „Наша хроника“, кој почна да се издава како орган на Президиумот на АСНОМ, односно на неговото поверенство за пропаганда.

Ако досега спомнатите весници и списанија, кои го одбележувале овој историски настан, го разгледувале од различни негови аспекти, и го определувале неговото значење специфично за соодветниот орган, за нашиот народ, „Наша хроника“ е самиот АСНОМ — неговата активност, хроника на реализирање

то на задачите што произлегуваа од решенијата донесени на 2 август. Откако беше конституиран како највисок орган на власта на новата македонска држава, АСНОМ, односно неговиот Президиум и поверенствата како извршни органи почнаа со работа. Една од задачите на Президиумот беше и постојаното и објективно информирање на јавноста за сето она што се случуваше во новата македонска држава како на воен план (би-дејќи војната уште не беше завршена), уште повеќе на внатрешен план — во областа на изградбата на целокупниот општествен живот. Затоа, во „Наша хроника“ се сретнуваат извештаи и коментари од сите фронтови и вести и информации за сето она што се случуваше во внатрешниот живот на Македонија.

Во 11-те броеви излезени од 30 септември до 28 октомври 1944 г. (потоа го заменува „Нова Македонија“), „Наша хроника“ е вистинска хроника на целокупниот општествен, државен и политички живот на новата држава Македонија и на најважните настани од надвор.

Уште во првиот број, во уводникот, се дава еден воопштен поглед на состојбата во Македонија, речиси на сите полиња од општествениот живот. Во него се вели: „Во цела Македонија, во ослободените краишта и уште неослободените, целиот народ помага на својата НОВ. Илјадници нови борци пристигнуваат секидневно, жељни да дадат се од себе во бојевите за ослободувањето на својата татковина. На секаде се формираат народно-ослободителни одбори и одбори на отечествениот фронт, се установува здрава народно-демократска власт. Народот со одушевление си ја изградува својата прва след Самуила, македонска држава — федерална Македонија во Демократска федеративна Југославија...

На секаде се формират, селски, општински, градски и срески народно-ослободителни одбори. Во Кумановско се формирани 4 Н.О.О., во Св. Николско, Кратовско и во други краеви на источна Македонија исто така се изградува народна демократска власт. Се вршат припреми за формирање на прилепски Н.О.О.

Народот од позадината на секаков начин помага на својата војска. Така Битоља по почин на одборот на Народно-ослободителниот фронт само за еден ден са собрани 3.000.000 лева како доброволни прилози за НОВ“.

Слични информации можат да се сретнат речиси во сите броеви од овој весник. Така во бројот 10 до 5 октомври, весникот, под наслов „Во слободна Македонија започнаа да работат училиштата“, донесува информација во која се набројуваат селата во кои почнала наставата во училиштата. Во неа покрај другото се вели: „Најрано са започна училишната работа во Дебарца. Има скоро месец дена како работат школите на тој слободен дел од Македонија. Точниот број на школите за сега

не може да се утврди. Во Ростушка околија работат три школи со по еден учител (Галичник, Гари и Осој). Во Бротска околија отворени са училишта во Дебрешка општина, додека во другите села предстои отворањето на училиштата...". Понатаму, се набројуваат и други околии и општини во кои почнале со работа училиштата.

Во весникот се печатени и други написи актуелни за тогашниот миг, како што се вестите за одржаните II, односно III заседание на Антифашистичкото веќе на Босна и Херцеговина, односно на Црна Гора, прегледи на воените дејствија на Источниот фронт и во Југославија а посебно внимание му е обрнато на ослободувањето на Белград кое се паѓа точно во периодот на излегувањето на „Наша хроника“. Исто така весникот донесува неколку написи за односите со Бугарија од кои е карактеристичен коментарот од „Работническо дело“ што „Наша хроника“ го пренесува во својот бр. 5 од 10 октомври, 1944 г. Коментарот носи наслов „Југословенско братство“ и поради карактеристичноста на духот во кој е пишуван, во продолжение даваме делови од него. Коментарот е пишуван по повод Договорот за пријателство склучен помеѓу Југославија и Бугарија и во него, покрај другото се вели: „Уште Караџиќ и Каравелов работева за југославјанското братство. Самите југославјански народи никога не са престанали да мислат на него. — Велокубугарските и великосрпските шовинисти се стремева да ги потопат останалите помалки славјански народи, како Македонците и Црногорците... Во това е смисалот на „ослободителните војни“ за „браќата Македонци“, „браќата Хрвати“, „браќата Црногорци“, кои носева само национално поробување и асимилација. — Великобугарските шовинисти му го одрекнуваа на македонскиот народ правото на јазик и нација. „Нема таков јазик, нема таква нација. Од Дунав до Бело море, од Охрид до Црно море има само Бугари!...“. Во врска со тогашниот политички миг, во коментарот се вели: „Тито даде пат на нашите војници, ги спаси од уништувањето, ги допрати до бугарската граница. Југословенските партизани им помогнава на бугарските војници, ги ослободуваја и спасаваа. Никој до сега не е давал на Македонија слободно национално самоопределение и равноправие, какво това го доби во Титова Југославија...“.

Денес АСНОМ и конституирањето на македонската државност добиваат нови димензии. Меѓутоа, и она што тогаш го даде македонските весници и списанија за овој историски настан на Македонија, претставува драгоцен прилог во фондот на нашата научна мисла и постојана инспирација за понатамошно научно прогледување на условите и факторите за појавата и развојот на новиот феномен наречен АСНОМ.

THE MACEDONIAN QUESTION AND ASNOM IN THE PLS PRESS

S u m m a r y

The article entitled „The Macedonian question and ASNOM in the PLS press” gives a clear survey of the Macedonian question and its solution by ASNOM as reflected in the Macedonian newspapers from the period of the people’s liberation struggle.

The paper is composed of two parts: first, how Macedonian question was set up at the First Session of ASNOM, and, second, how this question was solved by the creation of the first Macedonian statehood i.e. ASNOM.

In order to illustrate how these questions were set up and solved by examining the newspapers from the period of the people’s liberation struggle, the author, first of all, gives a short introduction to the state of the Macedonian question immediately after the occupation, and then cites a few newspapers (such as: „Dedo Ivan”, „Bilten” of RC CPY for Macedonia, „Naroden glas”, „Nedelen vesnik”, „Bratstvo”, „Vostanik” etc. He then provides a survey of these newspapers which reflected the events after the First and especially after the Second session of AVNOY which had enormous significance for solution of the Macedonian question.

The second part of the article concerns the period of 1944. In January 1944 the review „Ilindenski pat” began to be issued in which all aspects of the solution of the Macedonian question were reflected. Especially this part of the article concerns the latter numbers of the review in which the historical decisions were commented on in a few programme articles, as well as the articles written in the newspapers which came out during this period, such as: „Mlad borec”, „Makedonka”, and „Naša kniga”.

At the end the author concludes that data given by the Macedonian newspapers and reviews regarding this historical Macedonian event are a good contribution to scientific thought and are a lasting inspiration for a further deepening of the conditions and factors that resulted in the appearance and development of the new phenomenon called ASNOM.